

УДК 338:631

DOI: 10.31673/2415-8089.2019.034954

Пісковець О.В., к.е.н.,
Державний університет
телекомунікацій

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто сучасні підходи до трактування та значення ефективності. Проаналізовано основні підходи щодо оцінки економічної ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Досліджено основні напрями, за якими визначається ефективність діяльності підприємств. Визначено, що алгоритм проведення оцінки ефективності функціонування підприємства включає в себе формування проблем та завдань, нагромадження даних та аналіз отриманих результатів, висновки і пропозиції. В статті розглянуто методи, що використовують для дослідження економічних проблем.

Ключові слова: ефект, ефективність, ефективна діяльність підприємства, прибутковість, результативність, показники, методи дослідження, економічна оцінка.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання ефективність слугує вектором, за яким визначають доцільність здійснення тої чи іншої підприємницької діяльності. Особливе значення має оцінка ефективності діяльності підприємства в сучасних умовах, коли господарська самостійність і незалежність неминуче мають привести до підвищення відповідальності й обґрунтованості прийнятих управлінських рішень. Економічне обґрунтування прийнятих рішень щодо управління діяльністю підприємств розробляється із метою підвищення ефективності діяльності та досягнення стратегічних цілей господарювання підприємства. Тому опрацювання теоретико-методичних засад ефективності функціонування підприємства в сучасних умовах представляє науковий та практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання економічної ефективності, ефективності виробництва розробки теорії та методології оцінювання ефективності господарської діяльності підприємств здійснювали такі зарубіжні вчені: Е. Альтман, Дж. Дебре, Р. Джонатан, Р. Едмістер, Т. Купманс, М. Мескон, У. Мітчел, М. Дж. Фаррел, П. Хейне, Й. Шумпетер Дж. Долан, Дж. Ерроу, К. Макконнелл, П.Ф. Друкер, У. Петті, Дж. Сакс, П. Самуельсон, А. Сміт. Теоретико-методичні та практичні аспекти дослідження ефективності відображені у працях таких вітчизняних науковців як: Г. Башнянин, І. Бланк, І. Бойчик, Ф. Бутинець, В. Єлейко, С. Коваль, Є. Мниха, В. Осипов, А. Пілявський, С. Покропивний та інших.

Проте відсутність єдності поглядів щодо методики оцінки та нагальна потреба практиків у використанні об'єктивних індикаторів моніторингу реального стану результативності управлінських систем вказує на необхідність відповідних наукових досліджень. Тому завдання статті полягає в опрацюванні теоретичних і методичних основ прибуткового господарювання підприємств.

Метою статті є розробка теоретико-методичних засад ефективності функціонування підприємства в сучасних умовах господарювання з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Проблема ефективності виробництва завжди займала одне з найважливіших місць серед проблем економічної науки. Інтерес до неї виникає на різних рівнях управління економікою – від власників приватного підприємства до керівників

держави. Безперервний розвиток підприємства – запорука ефективності та результативності діяльності підприємства. Саме ефективність функціонування підтримує високий рівень конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

У найбільш загальному розумінні слово «результативність» (англ. effectiveness) слід розглядати як певне досягнення, що характеризується корисністю, вигодою для суб'єктів, що ставили його за мету та виконували відповідні дії для його отримання.

Ефект (від лат. effectus— «виконання, дія») означає результат, наслідок певних причин, дій. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому вираженні.

Економічний ефект – виражений у вартісній (грошовій) формі результат будь-яких дій (зокрема господарських заходів). Хоча за самим визначенням результат і ефект є близькими поняттями (ефект – певна форма результату), потреби економічної практики змушують у деяких випадках розмежовувати зазначені терміни. При цьому під умовним поняттям економічний результат звичайно мають на увазі загальний (брутто) результат (зокрема, виручка, доход), а під поняттям економічний ефект – чистий (нетто) результат (зокрема, прибуток)[1, с. 243]

Щоб визначити сутність економічної ефективності, необхідно дослідити історичні аспекти цього явища. Перші спроби дати визначення дефініції «ефективність» належать В. Петті, Ф. Кене та Д. Рікардо. Перші два дослідники розглядали дане явище як міру впливу на оточуючий простір.

Д. Рікардо першим ввів цей термін в теорію політичної економії. Він пов'язав ефективність з використанням капіталу та довів, що від довгостроковості існування капіталу обернено пропорційно залежать витрати [2].

Основою людського капіталу є трудові ресурси – економічно активне, працездатне населення, тобто частина населення країни (регіону), яка володіє розумовими здібностями і знаннями, необхідними для виконання тих чи інших робіт [3, с.145].

В науковій літературі виділено два основних підходи щодо оцінки економічної ефективності діяльності суб'єктів господарювання: цільовий і системний. Цільовий метод передбачає визначення ступеня реалізації визначених цілей (результативність) та визначення ефективності використання всіх наявних засобів (продуктивність). Системний метод передбачає два підходи: пошук необхідних засобів; визначення ефективності використання всіх наявних засобів.

Методика дослідження ефективного функціонування підприємства повинна враховувати специфіку функціонування. Критерієм ефективності виробництва підприємства можуть бути співвідношення витрачених ресурсів та обсяг отриманого результату. Ефективність на даний час слугує вектором, за яким визначають доцільність здійснення тої чи іншої підприємницької діяльності. Збільшення обсягів виробництва і підвищення конкурентоспроможності підприємств – одне з головних завдань, яке стоїть перед національною економікою.

Відповідно для цільового методу використовуються наступні критерії оцінки рівня економічної ефективності: результативність – максимізація отриманих ефектів до поставлених цілей діяльності; раціональність господарювання; економічність – раціоналізація зв'язку між одержаними ефектами і понесеними витратами; корисність – максимізація різниці між доходами і витратами.

На сьогодні оцінюють такі види економічної ефективності: діяльності суб'єктів господарювання в цілому; ефективність участі в капіталі підприємства.

Існує думка, що результативність подається у значенні «ефективність» і трактується як співвідношення отриманого прибутку та понесених при цьому витрат, що, на наш погляд, ототожнює ці економічні категорії та звужує зміст поняття «результативність» [4].

На необхідність розмежування даних категорій вказує видатний теоретик менеджменту П.Ф. Друкер, який одним із перших в економічній літературі проводить «розділову лінію» між ефективністю та результативністю, зазначаючи у формі афоризму, що

«результативність – це робити правильні речі, а ефективність – це робити речі правильно» [5].

З позиції науковця, результативність характеризує досягнення поставлених цілей, а ефективність передбачає отримання цього результату з максимальною корисністю.

В економічних дослідженнях для оцінки стану та обґрунтувань перспектив економічного розвитку використовують систему показників.

Показник – конкретне значення кількісних або якісних параметрів явища чи процесу, що відбувається в умовах конкретного місця протягом визначеного часу. У нашому випадку – це економічні показники, що відображають продуктивність та економічну ефективність діяльності [6, с. 145].

Основними напрямками, за якими визначається ефективність діяльності підприємств є: оцінювання ефективності діяльності підприємства з врахуванням стратегічного аспекту функціонування самого суб'єкта господарювання, що включає комплексну оцінку економічної ефективності використання фінансових, матеріальних та трудових ресурсів підприємства; дослідження ефективності діяльності підприємства з метою визначення його привабливості як потенційного об'єкта інвестування та конкурентоспроможності; аналіз ефективної діяльності підприємства на мікро- та макрорівні.

Алгоритм проведення оцінки ефективності діяльності підприємства передбачає ряд кроків: формування проблем та завдань; збирання і нагромадження даних; аналіз отриманих результатів, висновки і пропозиції (рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм проведення оцінки ефективності діяльності підприємства

При формуванні системи показників ефективної діяльності суб'єктів господарювання важливо дотримуватися принципів: забезпечення органічного взаємозв'язку критерію та системи конкретних показників ефективності діяльності; відображення ефективності використання всіх видів застосовуваних ресурсів, можливості застосування показників ефективності до управління різними ланками виробництва на підприємстві; виконання провідними показниками стимулюючої функції в процесі використання наявних резервів зростання ефективності виробництва [7, с. 454].

Визначення загальної ефективності діяльності підприємства вимагає врахування багатьох чинників. Можна розробити показники ефективності використання для кожного виду ресурсів або спільно для всіх ресурсів. Розраховані показники порівнюються з показниками за попередній період, який називають базовим, або із її новим значенням дохідності капіталу на ринку.

Об'єктами економічної оцінки ефективності господарювання підприємницьких структур є: організаційно-технічний рівень і обсяг виробництва продукції; використання основних фондів і виробничих потужностей підприємств, матеріальних ресурсів тощо; досягнутий рівень продуктивності праці; собівартість продукції (поточні витрати виробництва); прибутковість і рентабельність виробництва; фінансовий стан підприємства і його стійкість.

Використовуються різні математичні моделі функціонування організаційних систем досліджуються в розділах теорії управління техніко-економічними системами та оптимізаційні моделі: дослідження операцій, математичне програмування, теорія оптимізації; дискретна математика; теорія графів, теорія прийняття рішень, теорія розкладів.

Для дослідження економічних проблем використовують такі методи: системний, діалектичний, нормативний, метод комплексного соціально-економічного аналізу, економіко-математичні методи.

Системний метод дозволяє розглядати регіон у вигляді надзвичайно складної соціально-економічної системи, умовно окреслити цю систему, визначити склад системи з великої кількості елементів, виявити та спрямувати функціонування системи. Саме через системний підхід створюється можливість всебічно оцінити економічний стан об'єкта дослідження, його ресурсний та виробничий, можливості для становлення та розвитку.

Діалектичний метод дослідження передбачає використання діалектичної теорії та методу вивчення явищ у суспільстві в їх розвитку, базується на загальних законах розвитку. Цей метод дозволяє дослідити динаміку соціально-економічних процесів, оцінити їх перспективу.

Нормативний метод оснований на використанні в управлінні економічними та соціальними процесами прогресивних норм і нормативів, які відображають досягнення науково-технічного прогресу.

Метод комплексного соціально-економічного аналізу базується на використанні економічної, статистичної інформації за попередні періоди для вивчення стану зміни показників, виявлення закономірностей в процесах розвитку окремих явищ та процесів на підприємстві, для аналізу впливу окремих факторів на ці процеси.

Економіко-математичне моделювання використовується для моделювання економічних процесів на основі використання економіко-математичних методів, є необхідною умовою для прийняття обґрунтованих рішень в управлінні. Сфера застосування економіко-математичного моделювання надзвичайно широка. Баується на використанні методів статистичного, динамічного, ймовірного змісту. Результатом відбору (багатовимірного групування) є розподіл сукупності спостережень на однорідні групи. Для проведення існує алгоритм ІСОМАД, який мінімізує суму квадратів відстаней всіх точок, що входять до певної групи, від центру групи. Ця процедура, яку часто називають алгоритмом, заснованим на обчисленні K внутрішньо групових середніх y складається з таких певних кроків [8, с. 30-90].

Висновки. В сучасних умовах функціонування наведена система показників дає можливість поетапно проаналізувати економічну ефективність виробництва з метою визначення недоліків і переваг конкретних технологій, обґрунтувати механізми підвищення конкурентоспроможності виробництва та напрями вдосконалення організаційно-господарської структури підприємств. Теоретичний та методичний підхід до визначення економічної ефективності функціонування підприємств дозволяє проводити адекватні порівняння, визначати галузеві рейтинги підприємств та здійснювати всебічне оцінювання ефективності діяльності підприємств.

Список використаної літератури

1. Мельник Л.Г., Корінцева О.Л. Економіка підприємства: навч. посібник для вузів. Суми: Університетська книга, 2004. 416 с.
2. Рикардо Д. Сочинения. Т. 1. Москва: Соцэкгиз, 1955. 360 с.
3. Столярчук Н.М. Историчні аспекти сутності категорії «інноваційна діяльність». *Економіка АПК*. 2012. №6. С.144.149.
4. Коваль З.О. Оцінювання ефективності вартісно–орієнтованого управління підприємством в екосистемі інновацій. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2011. № 714. С. 348–357.
5. Друкер П. Ф. Эффективное управление / пер. с англ. М. Котельниковой. Москва : Изд-во «Астрель», 2004. 284 с.
6. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень: посіб. Київ: Академвидав, 2004. 208 с.
7. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник. Вид. 2-гк, перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2001. 528 с.
8. Ту Дж., Гонсалес Р. Принципы распознавания образов: пер с англ. И.Б. Гуревича; / под ред. Ю.И. Журавлева. Москва: Мир, 1978. 411 с.

REFERENCES

1. Melnuk, L.H. and Korintseva, O.L. (2004), *Ekonomika pidpryemstva* [Business Economics]. Sumy: Universytetska knyha.
2. Rikardo, D. (1955) *Sochineniya*. [Compositions.]. T. 1. Moscow: Sotsekgiz.
3. Stolyarchuk, N.M. (2012) *Istorychni aspekty sutnosti katehoriyi «innovatsiyna diyal'nist'»*. [Historical aspects of the essence of the category “innovative activity”]. *Ekonomika APK*, (6), 144-149.
4. Koval, Z. O. (2011). *Otsiniuvannia efektyvnosti vartisno–oriientovanoho upravlinnia pidpryemstvom v ekosystemi innovatsii* [Assessing the effectiveness of value-oriented enterprise management in the innovation ecosystem]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*, (714), 348–357.
5. Druker, P. F. (2004). *Effektivnoe upravlenie* [Effective management]. Moskva: Astrel.
6. Filipenko A.S. (2004) *Osnovy naykovykh doslidgen* [Basics of the scientific research]. Kyiv: Akademvidav.
7. Pokropivny S.F. (2001) *Ekonomika pidpryemstva* [Business Economics]. Kyiv: KNEU.
8. Tu J., Gonsales R. (1978). *Principy raspoznavania obrazov* [Pattern Recognition Principles]. Moskva: Mir.

ПИСКОВЕЦ ОЛЬГА ВИКТОРОВНА. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ. Рассмотрены современные подходы к трактовке и значению эффективности. Проанализированы основные подходы к оценке экономической эффективности деятельности субъектов хозяйствования. Исследованы основные направления, по

которым определяется эффективность деятельности предприятий. Определено, что алгоритм проведения оценки эффективности функционирования предприятия включает в себя формирование проблем и задач, накопления данных и анализ полученных результатов, выводы и предложения. В статье рассмотрены методы, используемые для исследования экономических проблем.

***Ключевые слова:** эффект, эффективность, эффективная деятельность предприятия, прибыльность, результативность, показатели, методы исследования, экономическая оценка.*

PISKOVETS OLGA. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF ENTERPRISES IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS.

Modern approaches to interpretation and value of efficiency are considered. The main approaches to assessing the economic performance of economic entities are analyzed. The basic directions by which efficiency of activity of the enterprises are determined are investigated. It is determined that the algorithm of estimating the efficiency of the enterprise functioning includes the formation of problems and tasks, accumulation of data and analysis of the obtained results, conclusions and proposals. The article discusses the methods used to study economic problems.

***Key words:** effect, efficiency, effective activity of the enterprise, profitability, efficiency, indicators, research methods, economic evaluation.*